

**ЖАҢА БУЫН ЖАС МАМАНДАРДЫҢ
ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МҰРАТТАРЫ
ЦЕННОСТИ И ИДЕАЛЫ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ
МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ**

ӘОЖ 347.78.03

ИНТЕРНЕТ КОНТЕКСТІНДЕГІ ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІК

Сабыржанова Ж.Б., 2 курс, экономика және құқық институты, журналистика және коммуникациондық менеджмент мамандығы, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

Кунгурова О.Г., филология ғылымдарының кандидаты, доцент, экономика және құқық институты, журналистика және коммуникациондық менеджмент кафедрасы, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

Мақала интернеттегі зияткерлік меншік проблемасына арналған. Интернетте ұсынылған ақпараттың көп бөлігі зияткерлік меншік болып табылады деп айтылады. Алайда, виртуалды кеңістікте зияткерлік меншік құқығын белгілейтін нақты заңнамалар болмаған кезде, пираттық өнімдерді ұсынудың көптеген жағдайлары бар. Бұл музыка мен фильмдердің көпшілігіне қатысты.

1990 жылдары құрылған Дүниежүзілік Желі (www) қазіргі кезде Интернетті әйгілі ғаламдық желіге, бүкіл әлемдегі адамдар әлемдегі барлық нәрселер туралы ақпарат алмасып, алмасатын құралға айналдырды. Бірақ Интернет бүгінгі күні жаңа ақпарат, жаңа білім беру мүмкіндігі, демек зияткерлік меншікті көрсетудің жаңа түрі.

Басқаша айтқанда, қазіргі кезде Интернетті төрт І-нің кварталі ретінде ұсынуға болады – Интернет, идеялар, ақпарат, инновациялар.

Шынында да, достық графикалық интерфейс және «вебтегі» бірнеше миллиардтық парақтан тұратын ақпарат, күн сайын өсу қарқыны 7 миллион беттен асып, Интернеттің трафигі (хабарламалар саны) 100 күн сайын екі есеге артады. Электрондық сауданың көлемі 6 триллионнан асады. АҚШ доллары. Бұл желінің мүмкіндіктері бұрын-соңды болмаған келіссөздердің кибер кеңістігін, электронды білім теңізіне негізделген виртуалды нарық құрды. Кез-келген ойдағы тақырып бойынша дайын ақпараттың болуы және цифрлық форматтың артықшылығы Интернетті ерекше тартымды етеді. Бұл ақпараттың көп бөлігі зияткерлік меншік болып табылады. Бұл табиғи нәрсе, өйткені зияткерлік меншік объектілері ақпараттық сипатқа ие және білімді алып жүреді. Бұл объектілердің кибер кеңістігіне қоныс аударуы және олардың виртуалды нарығының пайда болуы – осы мақаланың тақырыбы.

Кітаптар, газеттер, яғни кез-келген мәтіндік жұмыстар, авторлық құқық объектісі бола отырып, сандық кодқа аудару үшін өте қолайлы. Оларға деген сұраныстың өсуі – қазіргі электрондық баспа саласын қолдайтын нәрсе. Сондай-ақ, жүз мыңдаған электронды кітаптардың мәтіндеріне ақысыз қол жеткізуді қамтамасыз ететін 7000-нан астам интернет-кітапханалардың онлайн жинақтарына сұраныс артып келеді. Мысалы, тек бір коммерциялық оператор жақында жарияланған 10 000-нан астам атауға ақылы қол жеткізуді ұсынды. Ақылы қол жетімділікке ақысыз (ақысыз) қол жетімді қайта құрылымдау болғанымен, онлайн-газет шығару да өркендеуде. Виртуалды мұражайлар өте танымал болды. Әсіресе, сәндік-қолданбалы өнер және қолданбалы өнер саласында көптеген мұражайлар коллекцияларын цифрландырды және Интернетте қол жетімді етті. Мысалы, Artnet веб-сайты пайдаланушыларға 1300 сурет галереясының 16 мыңнан астам суретшісінің туындыларына қол жеткізуге мүмкіндік берді. [1]. Ал суретшілердің өзі цифрлық технологияны қолдана отырып, цифрлық желілерге тікелей өнер туындыларын жасай бастады. Бұған Digital Art Muzeum веб-сайты ұқсас интернет-ресурсты ұсынады.

ЖАҢА БУЫН ЖАС МАМАНДАРДЫҢ КҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МҰРАТТАРЫ ЦЕННОСТИ И ИДЕАЛЫ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Интернеттің массивтік сипаты қазіргі кезде желіні ақпарат алмасу құралы және ғылыми зерттеу құралы ретінде пайдаланатын электрондық басылымдар авторларының құқықтарына қатысты заңды араласуды талап етті. Ғалымдарға олардың «ресми танылуын» қамтамасыз ететін авторлық құқық әрқашан орталық мәселе болды. Сонымен қатар, әлемде ғылыми зерттеулердің нәтижелеріне қол жетімділікке қойылатын шектеулерді жою тенденциясы өсіп келеді. Атап айтқанда, ғылыми нәтижелерге осындай ашық қол жетімділік, «Wall Street Journal» басылымы 2003 жылғы ең танымал 16 оқиғаның бірін атап өтті, ал «The Scientist» және «Nature» журналдары оны 5 маңызды ғылыми іс-шаралар қатарына қосты. АҚШ Конгресі федералды бюджеттен қаржыландырылатын ғылыми зерттеулерге ашық қол жетімділік туралы заң жобасын қарастырып жатқаны белгілі, бірқатар халықаралық ұйымдар мен қауымдастықтар осындай ашық қол жетімділікті қолдайтын құжаттар қабылдады. Сонымен, ғылыми жарияланымдар Интернеттегі зияткерлік меншік түрлерінің бірі болып табылады.

Өнеркәсіптік меншік туралы ақпараттар Интернетте де орналастырылған. Өздеріңіз білетіндей, тауарлық белгілер тауарлар мен қызметтерді сәйкестендіруге ықпал етеді және бұл рөл тұтынушы мұқият болатын цифрлық ортада күшейеді. Сонымен қатар, Интернеттегі жеке байланыстар жиі емес, кейде қиын, сонымен қатар өнімді немесе қызметті сатып алмас бұрын оны тексеру мүмкін емес. Брендке, тиісті сауда маркасының беделіне деген сенім қалады. Мысалы, бағдарламалық жасақтама сияқты ақпараттық өнімдер: олардың сапасын тұтынушы сыртқы келбеті бойынша анықтауы қиын, сондықтан бұл жағдайда олар сатушының беделіне сүйенеді. Сонымен қатар, цифрлық ортада тауар белгілері құқықтардың бұзылуына және жосықсыз бәсекелестікке көбірек ұшырайды. Қазір көптеген кәсіпкерлер өздерінің домендік атауларын веб-сайтта көрсету үшін жарнамалайды. Сондықтан, домендік атаулар зияткерлік меншік болып табылмаса да, олар тауарлық белгілерге ұқсас белгілеу функциясын орындайды. Нәтижесінде, көптеген кәсіпкерлер өздерінің сауда белгілері мен сауда атауларын домендік атаулар ретінде пайдаланады, бұл киберсватинг (кибер басып алу) деп аталатын бопсалаушылық тәжірибенің пайда болуымен қақтығыстарға алып келеді. Адал бәсекелестіктің бұзылуына оралатын бұл проблемамен қатар, жаңалары пайда болды. Мәселен, сауда белгілері метатегер ретінде қолданылады, яғни іздеу жүйесі аталған веб-сайттың мазмұнын анықтайтын HTML веб-сайтының тіліне енген кілт сөздер немесе сөз тіркестері ретінде. Интернеттен іздеу ұқсас сайтқа әкеледі және бұл жағдайда авторлық құқық иесіне тиесілі тауар белгісі мақсатына сай пайдаланылмағанына қарамастан – тауарлар мен қызметтерді ажырату үшін, бұл рұқсатсыз пайдалану туралы әрекет болады. Интернеттегі ақпараттың едәуір бөлігі қоғамдық домендерде орналасқандығына және пайдалануға және көшіруге қол жетімді болғанына қарамастан, ол ақылы қол жетімділік талаптары арқылы зияткерлік меншік ретінде қорғалған. Тегін қол жетімділік, алғашқы сатысында сияқты, 2000 жылдан кейін өзгере бастады. Бұл тенденция әсіресе авторлық және сабақтас құқықтар объектілеріне қатысты айқын көрінеді. Кинорежиссерлар, музыканы жасаушылар, бағдарламалық жасақтама жасаушылар, авторлар мен баспагерлер өз құқықтарын қорғау және шығындарды өтеу кезінде өз өнімдерін Интернетте қол жетімді ету тәсілдерін кеңінен қолданды. Музыка индустриясы фонограммаларды цифрлық ортада қолдану ерекшеліктеріне байланысты ерекше рөл атқарады. Интернетте музыканы қолдану үлкен рөл атқарады және авторлық құқық иелерінің барлық санаттарының мүдделеріне әсер етеді.

Алайда, мұнда, ең алдымен, фонограмма өндірушілері қызығушылық танытты. Музыкалық индустрияның өкілдері, олар белгілі себептермен музыканы Интернетте қолдануды кеңейту ең алдымен олардың шоу-бизнесін дамыту болып табылады. Интернеттегі музыканы бірінші кезекте пайдалану – олардың шоу-бизнесін дамыту. Музыка индустриясы техникалық жаңалықтар мен жаңа технологияларды музыканы орындау, оған қол жеткізу және тара-

ЖАҢА БУЫН ЖАС МАМАНДАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МҰРАТТАРЫ ЦЕННОСТИ И ИДЕАЛЫ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

ту мүмкіндіктерін жеңілдетумен емес, қарақшылықпен, яғни қарақшылықпен қабылдады. оның қызметіне нұқсан келтіретін жағдайлар ретінде. Соңғы жылдары цифрлық желілер мен MP-3 технологияларының дамуына байланысты оған жаңа қауіптер пайда болды. Өздеріңіз білетіндей, MP-3 технологиясы дыбыстық жазбаларды олардың дыбыс сапасы үшін айтарлықтай ысырапсыз он есе қысуды (қысуды) қамтамасыз етіп, оларды «цифрлық форматқа» тастап, Интернетті пайдаланушылар армиясына береді. Осылайша, біріншіден, бұл пайдаланушыларға CD-ROM дискілеріндегі әндерді MP-3 форматына қайта жазуға, оларды компьютерде сақтауға, желіде алмасуға, компиляциялар (коллекциялар) жасауға және т.б. Екіншіден, MP-3 технологиясы қолдану аясын кеңейтеді және музыкалық жазбалар үшін іс жүзінде шексіз әлемдік нарықтар жасайды. Құрама Штаттардың өзінде 2000 жылға қарай сайттарға жүктелген музыканың көлемі шамамен 1 миллион долларды құрап, жылдық өсімі 10%-ды құрады. Әрбір данасы, тіпті коммерциялық мақсатта жасалмаса да, музыка индустриясына зиян тигізетіні анық және осы себепті музыка индустриясының көптеген өкілдерінің көз алдында Интернет, ең алдымен, авторлық құқық иелерін тонау үшін құрылған қарақшылық желі ретінде пайда болады. Интернеттегі қарақшылықтың айтарлықтай деңгейіне сүйене отырып, Интернет «XXI ғасырдағы қарақшылар нарығы» ретінде сипатталды [2].

Сақтықтың арқасында, авторлық құқық иелері, атап айтқанда, CD-ді аз мөлшерде шығарады, болашақ музыкалық шығарылымдардың Интернеттегі «ағуы» сатып алушыларды тарту және дискілердің сатылымын арттыру үшін қолданылады. Зерттеулер көрсеткендей, онлайн-музыкалық сауда қызметтерін пайдаланушылар әндердің көп болуын және оны қол жетімді етуді бірінші кезекке қояды, ал еркін баға екінші фактор болып табылады. Атап айтқанда, қауіпсіз және есептік қол жетімділікке негізделген жазылым қызметтері қолданылады: музыканы стример қызметтерімен жазылым арқылы жүктеуге болады, мысалы, жеке музыкалық жүйелер, мысалы, e-Music, Music Net, Full Audio, Rhapsody және т.б. Алайда, желі музыканы қамтитын 200 мыңнан астам рұқсат етілмеген сайттардың болуымен сипатталады. Бұл P2P файлдарды ортақ пайдалану желілері (peer-to-peer) Интернеттегі миллиондаған пайдаланушыларға авторлық құқықты жиі бұза отырып, басқа музыкалық және фильмдік файлдарды жүктеуге және бөлісуге мүмкіндік береді.

Мәселенің күрделілігін ескере отырып, әртүрлі елдердегі авторлық құқық саласы P2P қарақшыларының алдын алу үшін заңды шараларды қабылдауда, әсіресе 2001 жылы 4,3 миллиард долларға бағаланған 950 миллион музыкалық диск сатылды. Жақын уақытқа дейін аудиовизуалды туындыларды желілік тарату барабар бейне сапасын беру үшін қажетті салыстырмалы түрде үлкен көлемді файлдарды жүктеу немесе тарату кезінде қажетті өткізу қабілетінің жоқтығынан баяулады. Алайда, «Морфей» P2P сайтында миллионнан астам қолданушы әдетте желіде жұмыс істейді, бұл қолданушыларға бейне файлдармен сауда жасауға мүмкіндік береді, ал қазіргі кезде компьютерлердің көпшілігінде компакт-дискілерде фильмдерді сапасын жоғалтпастан қысу және сақтау үшін қолданылатын CD бағдарламашылары бар. Қазіргі уақытта күн сайын 400 мыңнан 600 мыңға дейін фильмдер заңсыз жүктеледі.

Осылайша, Интернеттегі зияткерлік меншікті құқықтық реттеу әлі де болса жетілдірілмеген, оны дамыту және заңнамалық тұрғыдан шоғырландыру қажет, сонда ғана қарақшылық интернет-нарықтың өркендеуін барынша азайтуға болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Artnet веб-сайты. – Кіру режимі: <http://www.artnet.com/>
2. Интернет: XXI ғасырдағы қарақшылар [Электрондық ресурс]. – URL: // <http://daily-ua.com/reviews/read/10336.html>.